

Ob stoletnici rojstva Josipa Vidmarja (II)

Glavni, dokaj obsežen (11 prispevkov) spominsko-kritiški blok o Josipu Vidmarju ob stoletnici njegovega rojstva smo objavili že v prejšnji, deseti številki. In prav s prispevki v Sodobnosti so isti avtorji sodelovali na okrogli mizi, ki jo je v počastitev J. Vidmarja pripravila Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Tokrat objavljamo še tri zapise s tega srečanja, ki jih nismo mogli vključiti v tematsko deseto številko: akad. prof. dr. France Bernik, predsednik SAZU, je svojo uvodno besedo pripravil, razumljivo, šele za samo srečanje, deseta številka Sodobnosti, pa je izšla prav na dan okrogle mize (13. 10.); akad. dr. Taras Kermauner, prav tako povabljen k sodelovanju, se je vrnil iz tujine komaj nekaj dni pred srečanjem; tako rekoč v zadnjem trenutku smo »odkrili« še najmlajšega udeleženca, Krištofa Jacka Kozaka, ki je v tem času dokončal in uspešno ubranil svojo zanimivo diplomsko nalogo prav o Vidmarju, zlasti o njegovem kritičnem, estetskem in filozofskem nazoru. Z objavo še teh treh prispevkov zaokrožujemo razmišljanja, spomine in vrednotenja svojih sodelavcev, ki jih je spodbudila stoletnica rojstva Josipa Vidmarja, prav gotovo ene osrednjih osebnosti našega kulturnega in nacionalnega življenja iztekajočega se stoletja.

Ur.

France Bernik

UVODNA BESEDA

Trije razlogi zahtevajo, da današnji pogovor o Josipu Vidmarju opravimo z vso potrebno zbranostjo, z vsem spoštovanjem, pa tudi kritičnostjo do enega največjih, za nekatere celo največjega slovenskega literarnega in gledališkega kritika 20. stoletja.

Prvi in glavni razlog je nadvse opazen jubilej, stoletnica rojstva osebnosti, ki je nekaj desetletij suvereno obvladovala slovensko in celo nekdanje jugoslovansko kulturno, deloma tudi politično dogajanje. Vidmar je kot človek izjemne samozaveesti ves čas svojega delovanja v javnosti zbujal številna pritrdjenja in prav tako številne ugovore, mnogo pa je bilo že za življenja o njem tudi napisanega, tako da je danes med nami navzočih več različnih predstav o velikem kritiku. Kljub temu odkrijemo pri pozornem premisleku v njegovem delu obdobja ali usmeritve, ki so ostale nepojasnjene, nerazložene. Naj omenim samo eno izmed njih. Znano je npr., da je Vidmar po časovni pripadnosti sodil v generacijo naših ekspresionistov, da je prav na začetku svoje kariere izražal neprikrito simpatijo do njenih predstavnikov,

do radikalnega avantgardista v poeziji Antona Podbevška, do antitradicionalnega skladatelja ekspresionistične smeri Marija Kogoja in v sodobni evropski književnosti do Thomasa Manna, avtorja modernega analitičnega romana. Zastavlja se vprašanje: Kako se je moglo zgoditi, da se je Vidmar tako kmalu vrnil h klasičnemu razsvetljenstvu in k evropskemu realizmu 19. stoletja, da je svoj estetskovrednostni kanon utemeljil v retrogradnem razumevanju besedne umetnosti?

Drugi razlog, ki opravičuje, da se pogovor o Vidmarju odvija v tem prostoru, je njegova vloga v najvišjih znanstvenih in kulturnih ustanovah pri nas v obdobju po drugi svetovni vojni. Poleg številnih časti in priznanj je bil Vidmar redni in častni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti in rekordno dolgo njen predsednik, domala četrto stoletja, od leta 1952 do 1976. Prva povojna leta na Slovenskem pa so bila, kot piše Jera Vodusek Starič, čas, v katerem je tedaj edina politična stranka, komunistična partija, »postopno prevzemala vse državne, politične in druge ustanove... bodisi tako, da je vanje postavila svoje kadre, ali pa jih ukinjala in nadomeščala z njej primernejšimi oblikami« (Prevzem oblasti 1944–1946, Ljubljana 1992, str. 5). Kdor pozna zgodovino naše Akademije, ve, da je revolucionarna oblast neposredno po vojni radikalno posegla tudi v našo ustanovo, najprej v njeno članstvo, potem v njeno upravno strukturo, med drugim z ustanavljanjem novih tehniških inštitutov in kmalu zatem z njihovo izločitvijo iz akademijske pristojnosti, predvsem pa je nova oblast spravila Akademijo v podrejen položaj in ji vzela avtonomnost zlasti pri izbiranju in volitvah novih članov. Kdor pozna zgodovino, ve, da je imel pri tej reformi Akademije pomembno, če ne ključno vlogo prav Vidmar. Hkrati pa vemo, in to kaže poudariti, da se je Vidmar, potem ko je postal predsednik, večkrat javno in odločno postavil za ustanovo, ki jo je vodil. Leta 1952 npr., ko je branil sedmi zvezek *Slovenskega biografskega leksikona* – v izdaji Slovenske akademije znanosti in umetnosti – pred surovim ideološkim napadom oziroma pamfletom tedanjega direktorja Slovenskega poročevalca, predhodnika današnjega Dela. Vidmar je tudi sicer zaslužen, da je zahtevno delo za *Slovenski biografski leksikon* napredovalo in se pred leti uspešno zaključilo, zaslužen, da so se za njegovega predsednikovanja akademijski inštituti personalno okrepili, najbolj med njimi Inštitut za slovenski jezik, ki se je lotil temeljne naloge naše humanistike, velikega *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*. Do leta 1976, ko je Vidmar odložil predsedništvo, sta izšla prva dva zvezka tega monumentalnega dela.

Tretji razlog, da naš pogovor opravimo kar najbolj korektno in jubilejni priložnosti ustrezno, je v bistvu povezan z drugim. Je potreba po širši, večstranski, morda celoviti predstavitvi Josipa Vidmarja in njegovega pomena za slovensko kulturo. To smo v tem trenutku navsezadnje dolžni naši javnosti. Dopustiti moramo možnost, da bo današnje prevrednotenje vrednot marsikaj iz Vidmarjevega političnega, nemara celo literarnokritičnega opusa prisodilo preteklosti. Hkrati je nesporno, da predstavlja opazno sestavino našega idejnega sveta liberalni racionalizem, ki ga je v največji meri sooblikoval prav Vidmar, in zdaj mu ta tok mišljenja vrača naložbo in ohranja kritikovo navzočnost v slovenskem javnem življenju. Tudi današnji posvet dokazuje na svoj način in ne glede na jubilejno motivacijo, da je Vidmar kot literarni kritik in estet še vedno osebnost, ob kateri predvsem starejša generacija literarnih zgodovinarjev in literarnih ustvarjalcev meri svoje intelektualne moči, se poskuša prebiti do prave podobe o njem, s tem pa tudi do jasnosti o svoji vlogi in smislu lastnega dela. Če tedaj del Vidmarja pripada preteklosti, pa drugi del njegove duhovne dediščine očitno živi in kljubuje času. Naloga znanosti – in našega posveta – je, da poskuša v Vidmarjevem opusu odkriti zgodovinski pomen in obenem tematizirati tisto, kar še danes ostaja spodbuda literaturi in literarni oziroma gledališki kritiki.